

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث

عنوان:

تجلی اسماء و صفات و افعال الهی در سوره‌های قرآن

استاد راهنما:

دکتر محمد کاظم شاکر

استاد مشاور:

دکتر رضیه سادات سجادی

نگارنده:

مریم یوسفی

۱۳۹۲

تقدیم

واسطه ی فیض خالق و مخلوق، خورشیدی که اگر نتابد نیستی برای هستی رقم می

خورد،

حضرت بقیه الله الاعظم ارواحنا فداه .

و تقدیم به

نور چشمان اهل بیت علیهم السلام، بانوی پاکی و شفاعت

حضرت فاطمه معصومه سلام الله علیها

که هریار تالائو دعایش، شعاعی از نور شد به سوی گشایش و رهایی .

روحم نثار حضرتش.

تشکر و قدردانی

خداوند را شکرگزاریم که درهایی از معرفت رافرارویمان گشود.
به رسم احترام از اساتید بزرگوارم سپاسگزاری می نمایم، به ویژه استادانی که راهنمایی و مشاوره ی این پایان نامه را برعهده داشتند؛
از جناب آقای دکتر محمد کاظم شاکر که از علمشان بهره ها گرفتم،
و از سرکارخانم دکتر رضیه سادات سجادی که هرگز در مراحل تحقیق، مشاوره ی راهگشای خود را دریغ نداشتند،
از استاد ناظر نیز به جهت مطالعه پایان نامه سپاسگزارم.
بجاست از پدر و مادرم که در تربیتم بر محور قرآن و اهلبیت علیهم السلام فروگذار نکردند بسیار تشکر کنم،
و همچنین تشکر ویژه از همسر مهربانم که در انجام این پایان نامه مرا بسیار یاری کردند،
واز دختر خردسالم که ساعتها دوری مرا تحمل کرد.
توفیقات معنوی و روز افزون همه ی عزیزان و حق مداران را از خداوند متعال خواستارم.

ومن الله التوفیق

چکیده

خدا محوری از ویژگی‌های قرآن کریم است تا آنجا که اسماء، صفات و افعال خدای متعال به طور چشمگیری در سوره‌های قرآن منعکس شده است. این پایان نامه با روشی جدید به بررسی تجلی اسماء و صفات و افعال الهی در سوره‌های قرآن پرداخته است؛ و هدف از آن این است تا اولاً نشان دهد که هر یک از سوره‌ها به چه وجه یا جوهی از ذات الهی را متجلی ساخته اند و ثانیاً رابطه آنها با موضوع یا موضوعات سوره به چه صورت است.

قرآن مجید ۱۱۴ سوره دارد که براساس ترتیب نزول، ۸۶ سوره ی آن مکی و ۲۸ سوره ی آن مدنی است. از بررسی سوره‌های مکی و مدنی چنین حاصل می شود که سوره‌های مکی با اینکه تعداد بیشتری از سوره‌ها را دربر گرفته اما نام جلاله "الله" در این سوره‌ها کمتر از سوره‌های مدنی بکار رفته است، در عوض نام "رب" و "اله" در این سوره‌ها بیشتر آمده است. در بقیه موارد، یعنی تعداد صفات و ضمایر و افعال، سوره‌های مکی آمار بیشتری از سوره‌های مدنی دارد و تنها فعل‌های نهی هستند که در هر دو گروه بطور یکسان بکار رفته است.

در این میان سوره ای که ارتباطی بین صفات و موضوعات آن وجود نداشته باشد دیده نشد حتی سوره‌هایی که صفاتی در آنها نبوده، موضوعات سوره باصفت رحمن و رحیم ابتدای سوره مرتبط است.

در این پژوهش در هر سوره یک یا دو صفت به عنوان نمونه به همراه اقوالی از مفسران انتخاب شده است تا نشان دهند ارتباط بین صفات و موضوعات بکار رفته در سوره باشند.

کلید واژه‌ها: اسماء الهی، صفات الهی، افعال الهی، سور مکی، سور مدنی.

فهرست مطالب

عنوان صفحه

فصل اول: کلیات

۱	مقدمه
۲	۱-۱. تبیین موضوع:
۴	۲-۱. سؤال‌های تحقیق.....
۵	۳-۱. فرضیه‌های تحقیق.....
۵	۴-۱. پیشینه‌ی تحقیق :
۶	۵-۱. اهداف تحقیق:
۷	۶-۱. مراحل انجام تحقیق.....
۷	۷-۱. تعاریف:.....
۸	۸-۱. ساختار پایان نامه:.....

فصل دوم: تجلی اسماء و صفات و افعال خداوند در سور مکی

۱۱	مقدمه:.....
۱۲	مشخصات آیات مکی:.....
۱۳	هدف کار:.....
۱۳	۲-۱. سوره علق.....
۱۶	۲-۲. سوره قلم.....
۱۹	۲-۳. سوره مزمل.....
۲۴	۲-۴. سوره مدثر.....
۲۸	۲-۵. سوره فاتحه.....
۳۳	۲-۶. سوره مسد.....

٣٥.....	٢-٧. سوره تكوير.....
٣٨.....	٢-٨. سوره اعلى
٤١.....	٢-٩. سوره ليل.....
٤٤.....	٢-١٠. سوره فجر.....
٤٧.....	٢-١١. سوره ضحى.....
٤٩.....	٢-١٢. سوره انشراح.....
٥٢.....	٢-١٣. سوره عصر.....
٥٤.....	٢-١٤. سوره عاديات.....
٥٧.....	٢-١٥. سوره كوثر.....
٥٩.....	٢-١٦. سوره تكاثر.....
٦١.....	٢-١٧. سوره ماعون.....
٦٣.....	٢-١٨. سوره كافرون.....
٦٥.....	٢-١٩. سوره فيل.....
٦٧.....	٢-٢٠. سوره فلق.....
٦٩.....	٢-٢١. سوره ناس.....
٧٢.....	٢-٢٢. سوره اخلاص.....
٧٦.....	٢-٢٣. سوره نجم.....
٨١.....	٢-٢٤. سوره عبس.....
٨٤.....	٢-٢٥. سوره قدر.....
٨٧.....	٢-٢٦. سوره شمس.....
٩٠.....	٢-٢٧. سوره بروج.....
٩٥.....	٢-٢٨. سوره تين.....
٩٨.....	٢-٢٩. سوره قريش.....
١٠٠.....	٢-٣٠. سوره قارعه.....
١٠٢.....	٢-٣١. سوره قيامت.....
١٠٥.....	٢-٣٢. سوره همزه.....

۱۰۷ سورة مرسلات	۳۳-۲
۱۰۹ سورة ق	۳۴-۲
۱۱۳ بلد	۳۵-۲
۱۱۶ سورة طارق	۳۶-۲
۱۱۸ سورة قمر	۳۷-۲
۱۲۲ سورة ص	۳۸-۲
۱۲۷ سورة اعراف	۳۹-۲
۱۳۲ سورة جن	۴۰-۲
۱۳۵ سورة يس	۴۱-۲
۱۴۰ سورة فرقان	۴۲-۲
۱۴۵ سورة فاطر	۴۳-۲
۱۵۰ سورة مريم	۴۴-۲
۱۵۴ سورة طه	۴۵-۲
۱۵۸ سورة واقعه	۴۶-۲
۱۶۱ سورة شعراء	۴۷-۲
۱۶۵ سورة نمل	۴۸-۲
۱۷۰ سورة قصص	۴۹-۲
۱۷۵ سورة اسراء	۵۰-۲
۱۸۱ سورة يونس	۵۱-۲
۱۸۷ سورة هود	۵۲-۲
۱۹۲ سورة يوسف	۵۳-۲
۱۹۶ سورة حجر	۵۴-۲
۲۰۰ سورة انعام	۵۵-۲
۲۰۵ سورة صافات	۵۶-۲
۲۰۹ سورة لقمان	۵۷-۲
۲۱۳ سورة سباء	۵۸-۲

۲۱۸	سوره زمر	۵۹-۲
۲۲۲	سوره غافر	۶۰-۲
۲۲۷	سوره فصلت	۶۱-۲
۲۳۱	سوره شوری	۶۲-۲
۲۳۶	سوره زخرف	۶۳-۲
۲۴۰	سوره دخان	۶۴-۲
۲۴۴	سوره جاثیه	۶۵-۲
۲۴۷	سوره احقاف	۶۶-۲
۲۵۰	سوره ذاریات	۶۷-۲
۲۵۳	سوره غاشیه	۶۸-۲
۲۵۶	سوره کهف	۶۹-۲
۲۶۰	سوره نحل	۷۰-۲
۲۶۵	سوره نوح	۷۱-۲
۲۶۸	سوره ابراهیم	۷۲-۲
۲۷۱	سوره انبیاء	۷۳-۲
۲۷۵	سوره مؤمنون	۷۴-۲
۲۷۹	سوره سجدہ	۷۵-۲
۲۸۳	سوره طور	۷۶-۲
۲۸۷	سوره مُلک	۷۷-۲
۲۹۱	سوره حاقہ	۷۸-۲
۲۹۴	سوره معارج	۷۹-۲
۲۹۷	سوره نبأ	۸۰-۲
۳۰۱	سوره نازعات	۸۱-۲
۳۰۴	سوره انفطار	۸۲-۲
۳۰۷	سوره انشقاق	۸۳-۲
۳۱۰	سوره روم	۸۴-۲

۳۱۴	سوره عنكبوت ۸۵ - ۲
۳۱۹	سوره مطففين ۸۶ - ۲
۳۲۱	نتیجه ی سوره های مکی
۳۲۴	جمع بندی نهایی:

۳۳۱ **فصل سوم: تجلی اسماء، صفات و افعال الهی در سور مدنی**

۳۳۲	مقدمه:
۳۳۲	مشخصات آیات مدنی:
۳۳۳	سوره بقره ۸۷ - ۳
۳۳۸	سوره انفال ۸۸ - ۳
۳۴۲	سوره آل عمران ۸۹ - ۳
۳۴۷	سوره احزاب ۹۰ - ۳
۳۵۰	سوره ممتحنه ۹۱ - ۳
۳۵۴	سوره نساء ۹۲ - ۳
۳۵۹	سوره زلزال ۹۳ - ۳
۳۶۱	سوره حدید ۹۴ - ۳
۳۶۵	سوره محمد ۹۵ - ۳
۳۶۹	سوره رعد ۹۶ - ۳
۳۷۳	سوره رحمن ۹۷ - ۳
۳۷۷	سوره انسان ۹۸ - ۳
۳۸۰	سوره طلاق ۹۹ - ۳
۳۸۳	سوره بینه ۱۰۰ - ۳
۳۸۶	سوره حشر ۱۰۱ - ۳
۳۸۹	سوره نصر ۱۰۲ - ۳
۳۹۲	سوره نور ۱۰۳ - ۳
۳۹۶	سوره حج ۱۰۴ - ۳

.....	۳- ۱۰۵. سوره منافقون	۴۰۰
.....	۳- ۱۰۶. سوره مجادله	۴۰۳
.....	۳- ۱۰۷. سوره حجرات	۴۰۶
.....	۳- ۱۰۸. سوره تحریم	۴۱۰
.....	۳- ۱۰۹. سوره جمعه	۴۱۳
.....	۳- ۱۱۰. سوره تغابن	۴۱۷
.....	۳- ۱۱۱. سوره صف	۴۲۰
.....	۳- ۱۱۲. سوره فتح	۴۲۳
.....	۳- ۱۱۳. سوره مائده	۴۲۶
.....	۳- ۱۱۴. سوره توبه	۴۳۱
.....	نتیجه‌ی سوره‌های مدنی	۴۳۵
.....	جمع بندی نهایی	۴۳۸
.....	مقایسه‌ی سوره‌های مکی و مدنی	۴۴۵
.....	نتیجه‌ی نهایی در مقایسه‌ی سوره‌های مکی و مدنی	۴۴۵
.....	فهرست منابع	۴۴۷
.....	منابع عربی	۴۴۷
.....	منابع فارسی	۴۴۷

فصل اول:

کلیات

مقدمه

پروردگار عالم برای سعادت‌مندی انسان از بدو خلقتش پیامبرانی را فرستاد تا راه رسیدن به مقام قربش را هموار نماید و او را پذیرای عالیترین درجات اخرووی کند.

قرآن کریم حاوی والاترین معارفی است که توسط آخرین پیامبرش برای بشریت فرستاده است. هدف از خلقت در این عبارت به گونه مجمل بیان شده: «وما خلقتُ الجنَّ و الانس الا ليعبدون»^۱ انسان و جن را تنها برای بندگی ام آفریدم.

برای رسیدن به این مقصود عالی یعنی بندگی، شناخت خالق لازم است حال آن که او موجودی است نامحدود و به فرموده ی حضرت امیرالمومنین علی علیه السلام: (او خدای توانایی است که اگر وهم و خیال انسانها بخواهد برای درک قدرتش تلاش کند و افکار بلند بخواهد ژرفای غیب ملکوتش را در نوردد و قلبهای سراسر عشق مشتاقان، برای درک کیفیت صفات او کوشش کند و عقلها با تلاش وصف ناپذیر از راههای بسیار ظریف بخواهند ذات او را درک کنند، دست قدرت بر سینه همه نواخته و ناامیدی و اعتراف به عجز از معرفت ذات خدا بر می گرداند در حالیکه در تاریکیهای غیب برای رهایی خود به خدای سبحان پناه می برند...^۲

بدیهی است که در این مسیر باید به او پناه برد و به کلام پیامبر «صلی الله علیه و آله» تاسی جست که: برای وصول به سعادت راستین تنها به قرآن و اهل بیت علیهم السلام متمسک شوید که قرآن بهترین گفتار است، آنرا خوب بفهمید که بهار دلها و شفای سینه‌هاست...^۳ و

۱. ذاریات ۵۶.

۲. دشتی، نهج البلاغه، خطبه ۹۱.

۳. همان خطبه ۱۱۰.

راهی است که رونده اش گمراه نشود و جدا کننده ی حق و باطلی است که درخشش برهانش خاموش نگردد.^۱ و عترت، عدل و همپای قرآن است تا روز قیامت و راه بندگی و معرفت و وحدانیت پروردگار.

پس برای شناخت این وجود نامحدود، به قرآنش پناه بردیم و تنها در حد ظرفیت فکری خویش، اسمای حسنای الهی، صفات و افعال بی نظیرش را در سطوری محدود از نظر گذرانیدیم.

آنچه در این میان مشهود است آن که خداوند متعال در به تصویر کشاندن مراحل حیات از ایجاد، تدبیر و افاضه ی لحظه به لحظه ی فیوضات و نیز مرگ و بعداز مرگ، حشر و نشر و حساب و کتاب تارسیدن به سرمنزلهایی، اسماء و صفات و افعال خود را در شکوهی خاص به تجلی می گذارد.

در این پژوهش بنابراین گذاردیم که الله، رب، اله، حق و اللهم را اسم بگیریم و مابقی را صفت قلمداد کنیم

و به این اعتبار که یکی از اصولی که مومنان بدان ایمان می آورند الله است، هر جا در قرآن عبارت «الذین امنوا» آمده است را بصورت غیر مستقیم اشاره به نام الله دانسته ایم به اعتبار آیه ی «أَمِنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنَ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ، كُلٌّ آمِنَ بِاللَّهِ وَمَلَأَتْهُ وَرُسُلُهُ...»^۲ و به روشنی این مطلب را دریافتیم که در سوره های شریفه قرآن به دسته ای از آیات با مضامین اعتقادی، اخلاقی، اقتصادی، تاریخی، احکام و اجتماعی بر می خوریم و در انتهای آنها با صفاتی مواجه می شویم که بصورتی حکیمانه باموضوع مورد بحث مرتبط است.

بنابراین بهتر دیدیم که آمار کلی از اسماء و صفات و افعال الهی هر سوره را ارائه کرده و در انتها مقایسه ای بین سورمکی و مدنی صورت بگیرد تا معلوم شود موضوع مورد بحث با توجه به شرایط زمانی و مکانی چه اندازه تغییر می کند.

۱. همان، خطبه ۱۹۸.

۲. بقره ۲۸۵.

۱-۱. تبیین موضوع:

آیات قرآن دارای موضوعات متنوع از قبیل اخلاقی، اجتماعی، اقتصادی، تاریخی و احکام می باشد که در هر سوره بنا به ضرورت این موضوعات مطرح شده است. در این میان آنچه که مورد توجه قرار می گیرد اسماء و صفات الهی است که بصورت خیلی دقیق و جالب با این آیات و موضوعات همراه شده و ارتباط نزدیک بین این صفات با موضوعات آیات برقرار است. تقریباً می توان گفت هر سوره ای یک موضوع را دنبال می کند و پایان اکثر آیه ها هم با صفاتی بصورت حکیمانه آراسته شده است که می توان با توجه به آن موضوع براحتی ربط بین صفات آمده در آیات را تعیین نمود.

بنابراین محوریت اصلی این پایان نامه بر اساس اسماء و صفات و افعال خداوند در هر سوره است تا بررسی شود کدام صفت در هر سوره بیشتر آمده و ارتباط آن با موضوع سوره یا آیه ها معلوم شود و این صفات در سوره های مکی و مدنی بر چه اساس صورت پذیرفته است و ترتیب افعال خداوند در سوره ها چگونه می باشد.

۱-۲. سؤالهای تحقیق

این پژوهش برآن است تا بطور عمده به ۴ پرسش زیر پاسخ دهد:

- ۱) مناسبت اسماء و صفات خداوند تنها با آیه یا مجموعه آیات یک موضوع است یا با سوره نیز مربوط می باشد
- ۲) چه تفاوت‌هایی بین اسماء و صفات خداوند در سور مکی ومدنی وجود دارد؟
- ۳) روش قرآن در تعلیم اسماء و صفات به مردم چگونه است؟
- ۴) افعال خداوند در هر یک از سور قرآن کریم چگونه انعکاس یافته است؟

۱-۳. فرضیه‌های تحقیق

- ۱) به نظر می رسد که اسماء و صفات خداوند با خود سوره نیز مرتبط بوده و نقش مهمی در وحدت سوره‌ها دارد.
- ۲) در سورمکی با وجود اینکه سوره‌های بیشتری نسبت به سور مدنی وجود دارد اما تعداد نامهای خداوند نسبت به سورمدنی کمتر بوده و از نظر صفات، میتوان گفت صفات زوج در سورمدنی بیشتر و صفات تنهادر سورمکی بیشتر است.
- ۳) در مورد هر موضوع مطرح شده در آیات صفاتی بیان شده است که با آن مرتبط می باشد.
- ۴) به نظر می رسد که بجای نامها و صفات خداوند، بیشتر از افعال غائب و متکلم مع الغیر در سور استفاده شده است.

۱-۴. پیشینه ی تحقیق :

در زمینه‌های اسماء و صفات الهی کتب مختلفی وجود دارد که معرفی و کاربرد صفات را در زمینه‌های مختلف بیان کرده اند. همچنین در بعضی کتب آمار اسماء و صفات الهی را در هر سوره ذکر کرده و موضوعات مطرح شده در سوره را هم بیان نموده اند. با این حال، تاکنون تحقیق مستقل و مجزایی صورت نگرفته است که علاوه بر آمار، اسماء و صفات افعال الهی را در هم در سوره بیان کرده و ارتباط صفات با موضوعات سوره را معین کند.

بهترین آثار در این زمینه عبارتند از :

۱. التوثيق الرقمی /تالیف عبدالهادی الصغیر(۱۴۲۴ ه. ق)

در بخشی از این کتاب نام سوره‌ها و تعداد آیات و کلمات و حرف و تعداد اسماء حسنی در آن سوره را آورده و سپس نام‌های خداوند را به ترتیب بیان و تعداد تکرار هر کدام را در قرآن متذکر شده است . آنگاه رقم هر آیه و تعداد تکرار آن در تعداد حرفهایش را محاسبه کرده و عددی را بدست آورده است. سپس فعلهایی که مربوط به خداوند است را نام برده و تعداد تکرار آنها در قرآن و تعداد حروف آنها را بیان کرده است و ضرب و تقسیمهایی در مورد هر یک انجام داده و رقمی را بدست آورده است.

۲.دائرة الفرائد در فرهنگ قرآن /تالیف محمدباقر محقق(۱۳۶۴ ه .ش)

در این کتاب بخشی را به اسماء خداوند اختصاص داده به این صورت که ابتدا اسماء و صفات الهی که فقط بصورت اسم در قرآن آمده اند را بیان کرده مانند: الله، احد، آخر، اله و ... و سپس اسماء و صفات الهی را که بصورت اسم و فعل در قرآن آمده است، بیان کرده مانند: أَخَذَ بِنَاصِيَةٍ، مومن و...

و همچنین صفات افعال الهی که فقط بصورت فعل در قرآن آمده اند را نیز معرفی می کند مانند: اَبى، اَتى، مُوتى و...در مورد هر یک توضیح مختصری داده و آیه‌های مربوط به آنها را نیز آورده است.

۳.نظم قرآن/تالیف عبدالعلی بازرگان(۱۳۷۲ ه.ش)

این کتاب در ۳جلد تالیف شده و سوره‌های قرآن را به ترتیب کنونی، بررسی کرده و در هر سوره تعداد کلمه‌های الله و رب را بیان و موضوع سوره، آیه‌های کلیدی سوره و چندین صفت مهم در سوره و همچنین ارتباط این سوره با سوره ی بعدی را ذکر کرده است. هر چند کتاب اخیر تقریباً با این پایان نامه از نظر محتوایی مشابه است اما تفاوت کلی این پایان نامه با آن در آمارگیری تعداد اسماء و صفات و افعال الهی در هر سوره و بیان ارتباط صفات با موضوعات سوره می باشد که تاکنون کار مستقلی در این زمینه صورت نگرفته است.

۱-۵. اهداف تحقیق:

این پژوهش در پی رسیدن به اهداف ذیل می باشد:

- (۱) بدست آوردن آمار کلی از اسماء و صفات و افعال الهی در هر سوره .
- (۲) تبیین ارتباط موجود بین صفات و موضوعات سور.
- (۳) مقایسه ی آمار نهایی بدست آمده از اسماء و صفات و افعال الهی در سور مکی ومدنی .

درباره روش تحقیق در این پایان نامه نکات زیر قابل یادآوری است:

- (۱) روش گردآوری و جمع آوری کتابخانه ای بوده است؛ به این شکل که از کتابهای مختلف مطالب مورد نظر فیش برداری شد.
- (۲) روش تدبر و پردازش داده‌ها به صورت شرح و تفسیر و در نهایت مقایسه و تطبیقی انجام گرفت.

۱-۶. مراحل انجام تحقیق

الف) منبع شناسی : ابتدا منابع و کتب مختلف در زمینه ی موضوع مورد نظر مورد شناسایی قرار گرفت.

ب) جمع آوری و فیش برداری مطالب : فیش برداری مطالب سه حوزه اصلی قرآن، تفاسیر و کتب مربوطه .

ابتدا اسماء و صفات و افعال الهی در هر سوره از قرآن استخراج شده و موضوعات آن سوره از کتب مربوطه برداشت شده در هر سوره از کتب تفاسیر بیان شده است.

در پایان براساس محتوای داده‌ها، مقایسه ای بین سور مکی ومدنی صورت گرفته است.

۱-۷. تعاریف:

اسم عبارت است از چیزی که از مسمی خبری میدهد و فرقی نمیکند که گفتاری، نوشتاری، مفهومی، خیالی، وهمی، عقلی یا موجودی خارجی باشد چون اسم اعم از علم میباشد. نحو یون وابسته به مکتب بصره، کلمه اسم رامشتق از سمودانسته و نحو یون وابسته به مکتب کوفه منشاء اشتقاق آنرا سمه بشمار آورده اند طبق هریک از این دو نظر هرگاه لفظ افاده معنی کند آنرا اسم می خوانند اعم از اینکه معنی در زمره معانی اسمیه و حرفیه باشد یا با معنی فعل تطبیق نماید.

الف: اسماء الحسنی :

اسمی که بهترین و زیباترین اسمهاست یعنی دلالت میکند بر ذاتی باصفتی از صفت کمال آن به نحوی که بالاترین و برترین است یعنی نامهای نیکو از آن اوست نامهایی که کمال نامتناهی او را نمودار میکند و او را از هر گونه نقص و نیاز دور میسازد. و هر نامیکه این معنا را نداشته باشد از ساحت اقدس الهی به دور است.

صفت:

کلمه ای که اسم را توصیف میکند و شرح و توضیحی درباره آن میدهد. هر گاه سخن از صفات خداوند است منظور الفاظی است که هر یک از بعد خاصی و دیدگاه معینی بر ذات مقدس حق تعالی دلالت میکند مانند: قدیر، سمیع،

الف: صفات ثبوتیه و سلبيه :

صفات ثبوتیه یا جمالیه: اسمهایی که بر کمالات خداوند دلالت میکنند مانند: علیم، قدیر، سمیع، بصیر و... از چیزهایی میباشد که بر قدر و وسعت خداوند یعنی استحقاق خدا بر چیزی از کمالات و کفایتش بر چیزی از صفات دلالت دارد.

صفات سلبيه یا جلالیه: هر اسمی که دلالت میکند بر تنزیه خداوند و خروج خدا از دو حد تعطیل و تشبیه. مثل: عزیز، سبوح، جلیل، سرمد و مواردی که بر بینایی خداوند از غیر خودش و عدم شباهت خدا به چیزی از مخلوقاتش دلالت دارد.

۱-۸. ساختار پایان نامه:

این مجموعه شامل ۳ فصل به شرح زیر می باشد:

فصل اول: کلیات

فصل دوم: تجلی اسماء و صفات و افعال الهی در سورمکی: این فصل شامل ۸۶ سوره است که طبق ترتیب نزول مرتب شده اند و روش کار در هر سوره بدین گونه است: در ابتدای هر سوره جدولی ترتیب داده شده با ۸ خانه که در خانه اول تعداد کلمات آن سوره نوشته شده است. در خانه دوم تعداد اسماء الهی در آن سوره نوشته شده که در پایین جدول شرح داده شده که چه اسمهایی و چند بار در سوره تکرار شده اند. البته از آنجایی که اسماء الهی بیشتر به عنوان صفت هم استفاده میشوند، تنها اسمهای الله و رب و اله را به عنوان اسم انتخاب کرده و بقیه در قسمت صفات قرار می گیرند.

در خانه سوم تعداد صفات الهی بکاررفته در سوره آمده و در پایین جدول شرح داده شده که از دسته کدام یک از صفات می باشند، صفاتی که به تنهایی در آیه‌ها آمده اند مانند: شهید یا صفاتی که به صورت زوج در انتهای آیات آمده اند مانند: علیم حکیم و به چه تعدادی در سوره آمده اند در خانه چهارم تعداد ضمائر الهی بکاررفته در سوره آمده و در پایین جدول شرح داده شده که شامل ضمائری هستند که منفصلند مانند: هو یا ضمائری که به همراه اسم یا فعل و یا حرف آمده اند مانند: الیک و تعداد آنها هم مشخص شده است. در خانه پنجم تعداد موصولات بکاررفته در سوره آمده و در پایین جدول شرح داده شده که شامل موصولات خاص هستند یا عام و هر کدام به چه تعدادی در سوره آمده است. در خانه ششم تعداد اسم‌های اشاره ای که به خداوند برمیگردد آمده و در پایین جدول نوع و تعداد آن مشخص شده است. در خانه هفتم تعداد افعال الهی بکاررفته در سوره آمده و در پایین جدول نوع آنها و تعدادشان مشخص شده است. در خانه هشتم حضور نام و یاد خداوند در سوره آمده است که شامل جمع خانه‌های ۲ تا ۷ می باشد و نشان دهنده این است که حضور خداوند در سوره مربوطه چقدر است.

در ادامه هم موضوعات سوره و نمای کلی سوره بیان شده و همچنین یک یا دو صفت از سوره انتخاب شده و از چندین تفاسیر توضیحاتی درباره آنها بیان شده است. لازم به ذکر است که در برخی سوره‌ها با توجه به اینکه صفات مختلفی در آن بیان شده اما دیده می شود که صفتی انتخاب شده که توضیحات آن قبلاً بیان شده و به فلان سوره ارجاع داده شده است، دلیلش این است که در تفاسیر انتخاب شده برای انجام این پایان نامه در مورد آن صفات در سوره مربوطه مطلبی ذکر نشده بنابراین صفتی را که قبلاً توضیحات آن بیان شده را انتخاب کرده و به آن ارجاع داده شده است. سپس با توجه به این توضیحات ارتباط بین این صفات و موضوعات مطرح شده در سوره بیان شده است (البته نه همه موضوعات سوره بلکه موضوعی که مربوط به چندین آیه است و صفت مربوطه در این آیات آمده است).

در این میان سوره‌هایی وجود دارند که اصلاً صفات الهی در آنها نیامده است بنابراین به عنوان نمونه در چندین سوره میان الرحمن الرحیم ابتدای سوره و موضوعات سوره ارتباط داده شده است تا از این طریق نشان داده شود که در همه سوره‌های قرآن، موضوعات سوره با صفات آن ارتباط دارند.

در پایان هر سوره هم نمودار نهایی آن سوره آورده شده که شامل تعداد کلمات سوره،